

Kulturhistorisk rapport

Jetsmark øst

Boplads med langhuse, grubehuse og toftehegn fra jernalder og middelalder

J.nr. ÅHM 6219

November 2012

Ved Museumsinspektør Niels Haue

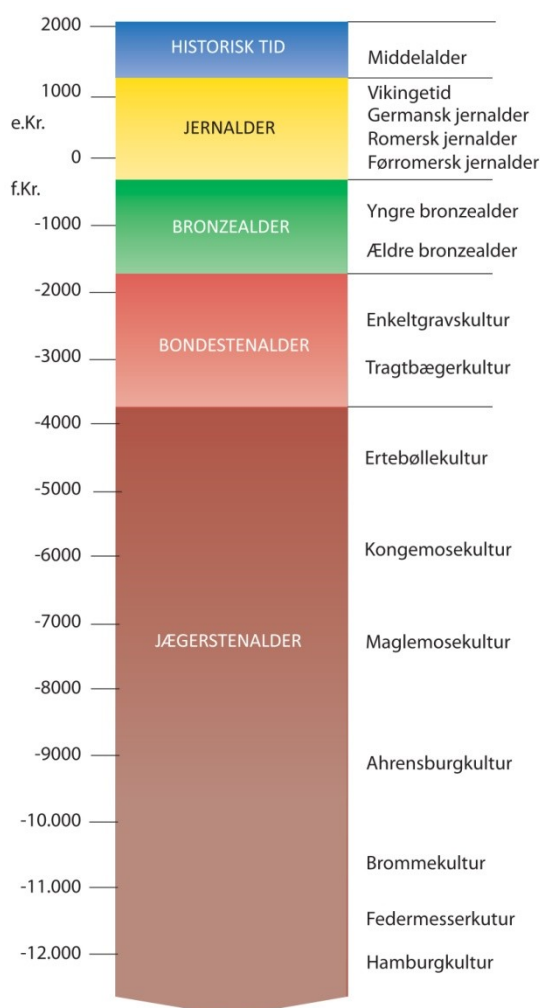
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	5
Udgravningsdata.....	7
Liste over kulturhistoriske rapporter fra Nordjyllands Historiske Museum.....	7

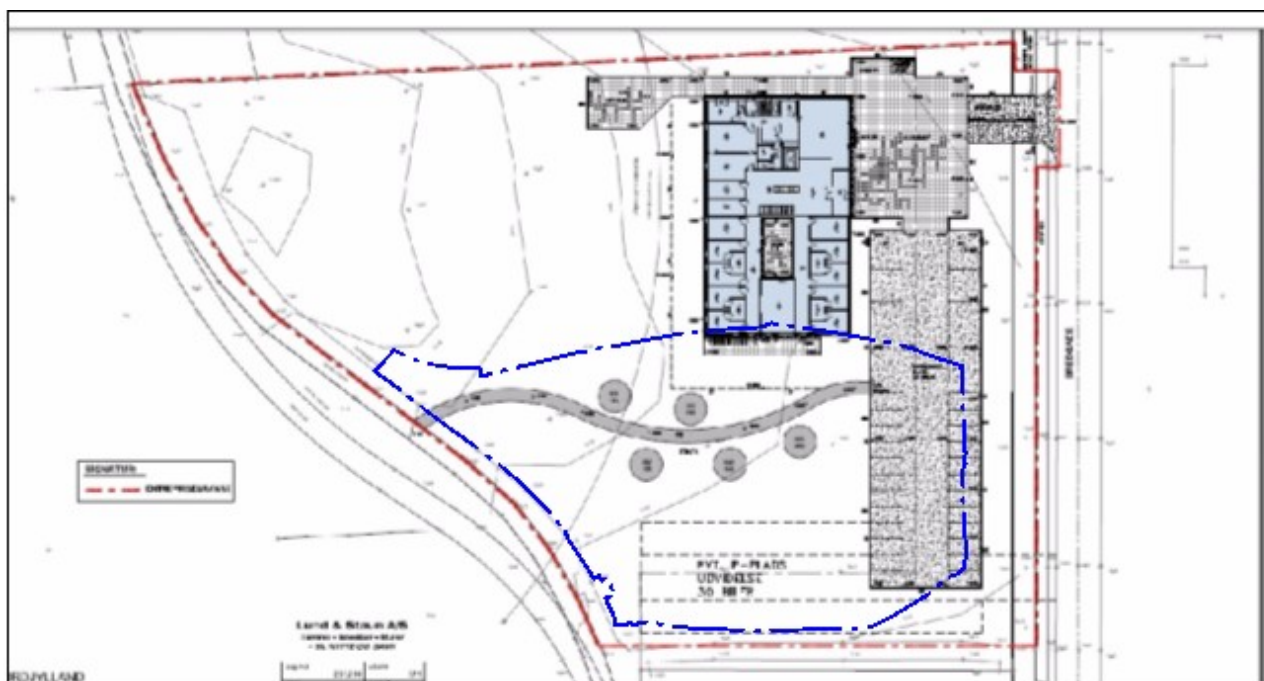

Indledning

Med baggrund i en større arkæologisk forundersøgelse blev dele af en bosættelse fra jernalderen og middelalderen undersøgt. Bopladsen består dels af langhuse og økonomibygninger, og dels af grubehuse og hegnsforløb. De ældste huse skal dateres til slutningen af bronzealderen (800-500 f.Kr.), mens den yngste bebyggelse udgøres af et velbevaret gårdsanslæg med to langhuse og et omgivende toftehegn. Middelalderbebyggelsen er sandsynligvis samtidig med de ældste faser af Jetsmark kirke, der er placeret ca. 350 mod nordvest.

Undersøgelsens baggrund

Det berørte areal var udlagt til byggemodning i forbindelse med opførelsen af Pandrup Sundhedshus. Kun de områder, der blev berørt af byggemodningen blev udgravet. Dette medfører, at området vest for sundhedshuset, og nordvest for udgravningsområdet fortsat rummer arkæologiske levn.

Figur 1 Undersøgelsesområdet angivet med blå i forhold til byggeplanen for Pandrup Sundhedshus.

Lige vest for det berørte område, mellem det nuværende udgravningsfelt og Jetsmarkhallens boldbaner, blev der i 1912 under etableringen af Løkken-jernbanen erkendt en stensat romertidsgrav. Den stensatte grav er fredet, men tildækket. Nedenstående fotodokumentation viser dele af gravens 100-årige historie. En samling større sten fra markens nordvestlige hjørne kan evt. stamme fra en tilsvarende grav. Under forundersøgelsen blev der også i dette område erkendt det der på daværende tidspunkt blev tolket som to mulige grave i søgegrøften, men da dette område ikke bliver berørt af kommunens byggeplaner er de ikke udgravet. Med baggrund i denne udgravning skal de to fyldskifter snarere opfattes som grubehuse end stensatte grave.

Figur 2 Den stensatte grav, der blev erkendt i forbindelse med anlæggelsen af jernbanen.

Lokalområdet i oldtiden

De arkæologiske fund ved Jetsmark-Pandrup antyder, at der er tale om en bebyggelseskoncentration, der allerede i den tidlige del af jernalderen skal opfattes som et lokalt rigdomscenter. En række rige grave er således undersøgt af Vendsyssel Historiske Museum vest for Jetsmark. En runesten, der er opstillet i Jetsmark Kirke, blev i 1800-tallet fundet ved en gård i Pandrup, hvilket antyder, at området i vikingetiden havde en særlig status. Studier af nyere ortofoto afslører tillige en massiv grubehusbebyggelse i området mellem Jetsmark Kirke og udgravningsfeltet. Denne bebyggelse skal antageligt ligeledes dateres til yngre jernalder/vikingetid. Den ældste del af Jetsmark kirke skal antageligt dateres til ældre middelalder (ca. 1100-1150 e.Kr.), men det er tænkeligt at en forgænger i træ har eksisteret. Foruden runestenen rummer kirken et stort antal velbevarede senmiddelalderlige kalkmalerier.

Figur 3 Ortofoto, hvor grubehusene tydeligt fremstår som mørke aftegninger i vegetationen syd for kirken. Bemærk også grubehusene på fodboldbanerne. © Scankort 2008.

Undersøgelsens resultater

Ved undersøgelsen fremkom resterne af tolv entydige bygningskonstruktioner. Af disse tolv bygninger var der: et langhus, A1105, med fire bevarede tagstolpesæt og del af gavlbrevet, denne henføres ud fra hustypologiske kriterier til overgangen mellem yngre bronzealder og ældre jernalder. To langhuse, A1104 og A1106, med fire bevarede tagstolpesæt henføres til henholdsvis til ældre jernalder og jernalder. Et langhus, A1110, med mindst otte tagbærende stolpesæt bevaret henføres til germansk jernalder grundet konstruktionens længde. Et buet vægforløb langs den sydvestlige del af feltet tolkes som et vikingetidshus med buede langvægge. To langhuse med tilhørende tofteskel henføres til ældre middelalder, og endelig kan tre udgravede grubehuse tilskrives bebyggelseshorizonten fra germansk jernalder eller vikingetid.

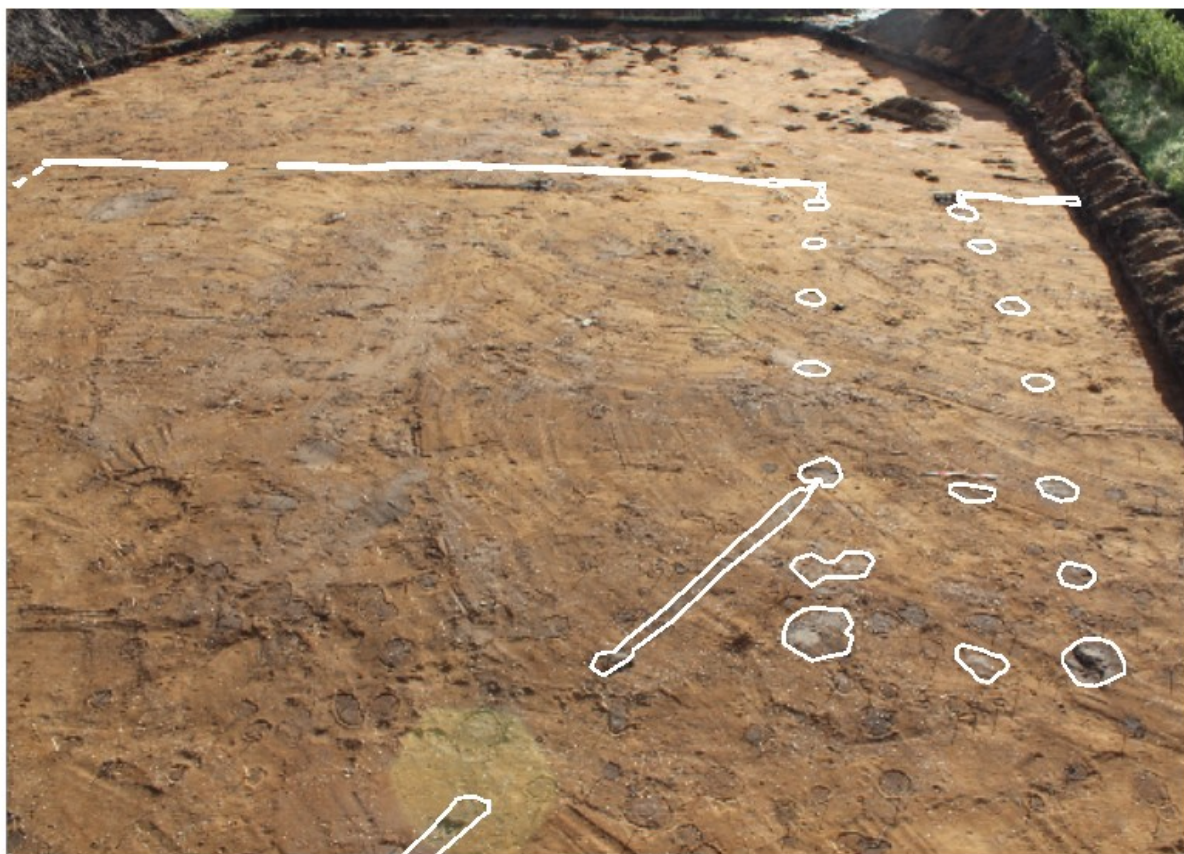
Stolpehullerne i den vestlige del af det store middelalderhus indeholdte store mængder ler, hvorfor det tolkes som beboelsesdelen. Store mængder forkullet materiale i tagstolpehullerne i det store middelalderhus blev ligeledes observeret og kunne indikere at der er tale om en brandtomt. Stolpesporene i stolpehullerne kunne relativt let erkendes, og med baggrund i disse kunne det konstateres, at væggene var krumme. Fra en tagbærende stolpe i A800 udgår et forbindelseshegn, der afbrudt af en portåbning forbinder det sydlige hus med endnu et langhus (A1114). Hvilket hus der skal opfattes som hovedhus kan ikke afgøres, da det sidstnævnte kun delvist er udgravet. Muligvis skal gårdsanlægget fra middelalderen tolkes som en direkte afløser til det yngre vikingetidshus, der ses sydligst i udgravningsfeltet. Middelalderhusets krumme vægge peger således også bagud i tid.

Middelalder

I Danmark kalder vi perioden fra ca. 1050 til 1536 e. Kr. for middelalder. Betegnelsen stammer fra renæssancen, der er perioden efter middelalderen. Renæssancens lærde var optaget af arven fra antikken og så den tid, de selv levede i, som en genoplivning af antikkens idéer. Tiden mellem antikken og renæssancen opfattedes som en nedgangsperiode. Denne opfattelse levede videre i udtrykket "den mørke middelalder". I dag ved vi, at middelalderen var en periode med betydningsfulde fremskridt på en lang række områder.

Den romersk-katolske kirke havde indflydelse på næsten alle sider af samfundslivet og menneskenes tankeverden – heri adskiller perioden sig markant fra den forudgående vikingetid med de nordiske guder og den efterfølgende renæssance med den lutheranske kristendom. Selvom mange af de købstæder, vi i dag kender, opstod i middelalderen, så var Danmark gennem hele middelalderen et landsbrugssamfund, hvor 90 % af befolkningen boede på landet, og landbruget var rygraden i samfundet.

Figur 4 Oversigtsfoto af hus A800 med markering af stolpehuller, toftehegn og forbindelseshegn.

Sammenfatning og perspektivering

Hvorvidt bebyggelsen skal tolkes som værende repræsentativ for en kontinuerlig eller gentagende bosættelse i området kan ikke entydigt afgøres, men det må formodes at den tidmæssige spredning kan bruges som bevisførelse for, at området har været bosat over en længere periode forud for anlæggelsen af den større middelalder gård. Denne skal formentlig relateres til Jetsmark kirkens opførelse i ca. 1150. Det kan ligeledes heller ikke afgøres om bebyggelsen har bestået af enkeltgårde, der har flyttet sig over tid eller om der er tale om overlappende bosættelser af mere end et hus. Dog med undtagelse af de to langhuse fra middelalderen, der sammenkædes af tofteskellet og derfor tolkes som værende samtidige. Datering af bebyggelsen er baseret på fund og hustypologier og der tages forbehold for fremtidige C14-dateringer, der kan justere dateringsrammen for pladsen.

Nordjyllands Historiske Museum

Niels Haue

Museumsinspektør, ph.d.

Niels Haue

Figur 5 Oversigt over de tolkede overordnede anlæg . Nordvestligst i udgravningsfeltet fremkom resterne af en ovn, der kun blev afdækket i fladen. Centralt i udgravningsfeltet fremkom to fire-stolpeanlæg, der ikke kan dateres nærmere end jernalder/middelalder

Pandrup Sundhedshus

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6219
- Fund & Fortidsminder: 100405 sb 65
- Kulturstyrelsen jnr. 2012-7-24.02/NJM-0020
- Bygherre: Region Nordjylland
- Undersøgt areal: 2.900 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Niels Haue (udgravningsansvarlig)
 - Arkæolog Trine Kellberg Nielsen (daglig leder)
 - Arkæologistuderende Jakob Fink, Sara Lea Kronvang og Jeanette Ladefoged Halkier
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

Liste over kulturhistoriske rapporter fra Nordjyllands Historiske Museum

1. Højager, Hobro. Bebyggelse med brønd samt langhuse fra yngre bronzealder. Af Niels Haue.
2. Hedegaarde SØ, Aalborg Ø. To bopladser og et lerindvindingsområde fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Af Karen Povlsen
3. Udgravning ved Sønder Hadsund. En boplads fra bronzealderen ved Mariager Fjord. Af Torben Trier Christiansen.
4. Siem, Bebyggelse fra overgangen mellem ældre og yngre bronzealder i Rold skov. Af Lars Egholm Nielsen.
5. Sønder Elkær, Sulsted. Bebyggelsesspor og brandgrave fra førromersk jernalder. Af Liv Stidsing Reher-Langberg.
6. Vester Hassing – Nørre Sørrå. Undersøgelse af elkabeltracé med fund fra bronzealder og ældre jernalder. Af Karen Povlsen

7. Udgravning ved Mejlby Efterskole. Undersøgelse af en boplads fra bronzealderen i Mejlby. Af Torben Trier Christiansen.
8. Udgravning ved Jetsmark øst. Udgravning af boplads med hustomter fra jernalder og middelalder. Af Niels Haue.